

La fi de la nostra petita ciutat

Dimitris Hatzís

Traducció de Montserrat Gallart i Sanfeliu

En Sioulas, l'adobador

Blau-verd i profund, el llac s'estén a tocar de la petita ciutat. En les seves aigües es reflecteixen les altes muralles de la ciutadella medieval, que alguns consideren encara més antiga.

Darrere les muralles del costat est, a l'extrem del llac i en una de les ribes, hi havia el barri dels adobadors, dels «blanquers». Perquè així anomenaven els adobers, igual que feien a Serres, a Volos i a Siros, segons el que tinc entès.

Al llarg de tot el barri i sobre les aigües del llac, les pells s'alineaven esteses en estructures de fusta; un cop ben xopes, les treballaven a l'interior, a les manufactures adoberes.

Hi devia haver en total uns quinze o vint tallers, tots de pedra, amb un pis superior i grans portes en forma de volta; l'un al costat de l'altre es repenjaven a les muralles. La planta baixa tenia finestres estretes com obertures sageteres. A l'interior, hi havia una ampla galeria amb llambordes gegants i cubetes de fusta a banda i banda. Era en aquestes galeries que els adobers treballaven les pells, de vegades amb els peus nus, d'altres amb botes i només els calçotets. El pis de dalt, sobresortia al carrer aproximadament mig metre en relació amb el de baix i tenia grans finestrals venecians. Era l'habitable de la família i s'hi accedia per una petita escala de fusta des del taller. Tot l'àmbit estava impregnat de la fortor agra de les pells.

Els adobers es vantaven de ser els habitants més antics d'aquella ciutat; segons deien, eren tots antics nobles que els turcs havien foragitat de la ciutadella després de la revolta de Skylòsof¹ del 1612. I és cert que parlaven el dialecte local de manera més genuïna que la resta d'habitants, havien mantingut intactes el vocabulari i la pronúncia.

Tanmateix, les relacions que tenien amb la ciutat eren molt escasses. Gairebé mai pujaven «allà dalt», si no és que hi tenien alguna feina a fer. Menystenien els nous habitants i ignoraven, sens dubte, l'existència del barri dels refugiats de l'Àsia Menor. Vivien allà a baix, sota les muralles, com una població a part, tancada en el seu propi món. Un món també tancat, exhaurit.

Una mica més amunt dels seus tallers hi havia les fusteries. Hi treballaven homes arribats de Métsovo i de les muntanyes de més amunt. Els blanquers no tenien cap contacte amb ells. Dos carrers més amunt, els boters, també de Métsovo i de les muntanyes, colpejaven amb els malls planxes de pi i de faig, amb un esforç sense fi. Els adobers els coneixien i els saludaven, però no hi tenien ni baralles ni intercanvis de cap mena. Perquè aquella gent eren camperols. Una mica més avall, vora de les seves manufactures, hi havia l'embarcador. Allà, els grans caïcs del llac, lents i còncaus, que arribaven dels pobles de l'altra banda, hi descarregaven fusta per a estufes, peces de carn, formatges, mantega i altres mercaderies. Els blanquers compraven si

1 Dionisios el Filòsof, altrament dit Dionisios Skylòsof, va ser un bisbe ortodox que va liderar, amb ajut d'espanyols, dues revoltes de camperols contra l'Imperi Otomà, a Tessàlia el 1600 i a Ioànnina el 1612. L'autor juga amb la ironia del significat de les paraules «gos» (*skylos*) i «filòsof». (*N. de la t.*)

necessitaven res, però fins i tot en aquests casos les relacions eren escasses –quines relacions podien tenir amb els vilatans? Al capvespre anaven al cafè, on els vilatans no posaven els peus. Només, de vegades, hi entraven els patrons dels caïcs de l'illeta del llac, per beure un got tots junts abans de tornar a l'illa a la nit. Compartien amb els adobadors la passió per la caça i, per això mateix, aquests els deixaven seure a la seva vora.

En aquells cafès, les taules eren baixes amb un forat al mig per posar-hi un braser a l'hivern. S'hi asseien al voltant, amb escambells baixets, i abans de beure's el vi l'escalfaven en recipients d'aram. La conversa girava sempre al voltant de velles històries de caça i altres temes semblants. Homes durs i orgullosos que no parlaven pràcticament mai de la professió ni de diners, temes que menystenien. De política tampoc no en parlaven, ja que d'adversaris no en tenien: tots eren profundament partidaris d'en Venizelos, pels seus somnis d'una Grècia conqueridora, tal com escau a gent d'antiga noblesa. Cada vegada que calia escollir l'alcalde o el major dom de la catedral de Sant Atanasi, votaven pel venizelista i no en parlaven més.

L'autarquia. Moral. Social. Política. I també professional. Ningú no abandonava l'ofici, cap estranger no hi accedia; la tradició dels gremis, una de les més antigues de la ciutat segons els especialistes, romania intacta, sense cap canvi. Només que, a l'època en què escric jo, com que eren pocs i tots parents, havien començat a treballar en cooperativa en cada manufactura. Mestres i aprenents havien acabat confonent-se; tots eren amos i propietaris. Només això havia canviat. La resta no s'havia modificat des de la fundació dels tallers. No els interessava gens ni mica saber com es treballava la pell en d'altres indrets. Fins i tot fabricaven

ells mateixos la cola que empraven, a partir dels peixos del llac –en deien *toukali*. Tal com ho havien après. I el mateix pel que fa als tints. I tot igual, tal com ho havien après, tal com ho havien rebut de pares a fills. Des de sempre.

D'adober, en Sioulas també ho era des de sempre. De pare adober i de mare filla d'adober. Havia nascut allí. I allí havia jugat a ossets, a bastonets, a donar-se empentes, a saltar vinyes, a lladres i serenos i a fer guerres contra els infants dels carrers veïns. En aquell barri havia après a llegir i havia anat a l'església per primera vegada. I en aquell llac havia après a nedar i a caçar. En fer-se gran, s'havia posat a treballar, s'havia casat i fundat una família, i havia mantingut sempre un orgull secret, una independència irreductible i un monumental menyspreu per tota cosa nova. Per a ell, qualsevol innovació només era un signe de vanitat.

Un d'ells se'n va anar –fet gens comú– a l'estranger i, al cap del temps, va tornar a aparèixer un dia amb una cadeneta d'or a l'armilla i amb les butxaques plenes de diners. I, com que el que és autèntic no pot pas mentir, passava els dies a les adoberies dels uns i dels altres, abans d'anar amb tots ells a beure al vespre als cafès. I per què no havia d'asseure's amb tots ells? Però no s'accontentava amb això. Constantment insistia a parlar-los dels països llunyans i de les meravelles que havia vist. Al principi se'l miraven malament i li varen fer dues o tres observacions, però ell no tenia cap intenció d'aturar-se.

Un dia d'estiu, cap al migdia, els blanquers, vestits només amb els calçotets, havien sortit dels seus establiments per reposar i beure una mica, després del mos que havien fet i abans de reprendre la feina. L'home també hi era i començava a explicar històries dels seus viatges.

—A veure –va dir en Sioulas de sobte, mentre se li aprovava a poc a poc–. Allà on eres, vas aprendre a llegir la seva escriptura?

—Naturalment –va respondre l'home sense un bri de desconfiança–. Una mica sí que en vaig aprendre.

—Aleshores, llegeix-nos el que hi diu, aquí. –I, mentre es girava d'esquena, li mostrava, tot colpejant amb les mans, les lletres grosses del nom de la marca estrangera que figuraven a la tela dels seus calçotets.

Els blanquers van esclafir a riure i les seves dones, des de les finestres de les cases, també. I en Sioulas es colpejava les natges contínuament, amb totes dues mans i amb ràbia:

—Vinga, llegeix!

Segons diuen, l'home va retirar la cadeneta de la seva armilla i mai més no va tornar a parlar ni de viatges ni d'Europa, almenys a les adoberies. No era qüestió de fer gracies amb els blanquers.

Tanmateix, els anys passen, la gent envelleix, a mesura que passa el temps les muralles van esfondrant-se, les coses canvien i la gent ni tan sols no se n'adona. Sense que ell tampoc no se n'adonés, els cabells d'en Sioulas havien començat a emblanquir-se. Les cames, que durant anys tingué constantment ficades dins de l'aigua, de vegades se li queixaven al vespre. La seva dona, una autèntica conilla, donava a llum un petit Sioulas cada any. Calia alimentar-la, aquella munió d'infants, vestir-la, calçar-la, i dur-la a escola: tot això desgastava aquell home, amb totes les preocupacions que l'aclaparaven, les d'avui i les del futur, sense disposar ni d'un moment per a ell mateix, per veure el que succeïa al seu voltant...

Els blanquers tampoc no havien vist què passava al seu voltant; també a les manufactures tot canviava i els negocis

anaven cada vegada pitjor. Aleshores ja feien venir els cabridets de l'estranger, així com les pells envernissades, les badanes –que eren menys cares i estaven més ben treballades; fins i tot feien venir les vaquetes i les pells ja bullides per a soles de sabata. En comptes de desgastar-se discutint amb els adobers, dos o tres comerciants del mercat de la ciutat van trobar més avantatjós enviar les pells sense polir a Itàlia, a Marsella o fins i tot a Siros. Perquè les treballassin allà, que hi havia màquines.

I així, a poc a poc, en els cafès dels blanquers, cada vespre un núvol negre s'estenia damunt de tots aquells caps vinclats. Molts ja només treballaven dos o tres dies a la setmana. Molts sabien que a casa no hi tindrien res per menjar al vespre. I tots sabien que les seves dones mendicaven les unes a casa de les altres, que compartien aquella copa amarga i que se la bevien sense dir-los-en res, sense dir-ne res a l'exterior, en el cas de les que hi tenien família.

Pel que fa als homes... Cap d'ells no es queixava ni reconeixia la seva pobresa, s'averkonyien de parlar els uns amb els altres. Cap d'ells no traïa el grup i marxava a iniciar un altre ofici. Mantenien tots ells les manufactures de la pell, les preservaven com una fortalesa, com si res no hagués canviat. Al llarg de tot l'hivern, els diumenges, a la ciutat ressonaven els trets provinents del llac; com un present indòmit –la passió viril i aristocràtica de la caça.

Quan tenien lloc les grans batudes d'ocells, que reunien tots els caçadors al llac, ells eren, encara, els primers, els millors. Gaudien del privilegi de començar abans de l'alba, per l'extrem més allunyat del llac, mentre remaven a poc a poc i adreçaven a trets cap al centre bandes esporuguides de collverds, de polles d'aigua negres i amb el bec blanc, i de vegades fins alguna magnífica oca salvatge, d'aquelles

que al pit, sota les plomes, tenen un segon plomatge, semblant a la llana o a la seda, que s'anomena plomissol; les dones el guardaven per posar-lo a les ferides; no hi ha res millor.

Al mig del llac, arrengrerats en les seves barques i amb el fusell a la mà, la resta de caçadors de la ciutat i de l'illa esperaven. Els ocells els queien damunt a cabassos; n'hi havia prou amb unes quantes mans per disparar i amb algú que carregués el fusell –i això ho feia sovint el patró del caïc mentre remava ben a poc a poc per recollir els ocells abatuts; l'ocell pertanyia a la barca més propera, amb independència de qui l'hagués mort.

Quan tenien lloc aquestes grans batudes d'ocells, com en les caceres singulars dels diumenges, en Sioulas revivia les tristeses, l'entusiasme i la ufanor de la seva ànima, des del temps de la seva joventut fins aquell moment en què va començar a envellir, a ser pobre i a viure la decadència. Tornava al vespre trencat per la fatiga, amb les cames adolorides d'haver-les tingut creuades tot el dia a la barca estreta, i els vestits amarats per la humitat. Obria la porta amb un cop d'espatlla i llençava el botí de caça per terra, al mig de l'estança. S'ajeia a prop de la llar de foc, damunt d'aquella mena de divan que hi havia a la cambra d'hivern de totes les cases, hi queia de bocaterrosa, i deia als fills que li pugessin damunt i que fessin pressió damunt l'esquena, que li feia tant mal. Els nens cridaven, reien, li donaven cops de peu, i ell també cridava. El gos, atabalat, no sabia pas on llançar els lladrucs. Era un moment d'una relativa felicitat, malgrat el núvol obscur que s'abatia sobre les fàbriques.

Només la dona d'en Sioulas, agenollada per terra, comptava i recomptava els ànecs. Quatre per a ells, dos per a la

seva germana, dos més per a la sogra... i si es venien la resta? Aquest era un pensament que mai hauria gosat expressar-li, ni tan sols amb la mirada. La gent dels caïcs, la gent de l'illa i altres pobres de la ciutat caçaven tot el que volien, menjaven tot el que caçaven i després anaven al mercat —ells mateixos, o les dones, o els fills— i venien l'excedent. Un blanquer, mai de la vida. Ni per tot l'or del món...

I va succeir que, durant tota una setmana, el taller d'en Sioulas va aturar-se. Els altres ja tampoc treballaven, o treballaven ben poc. La seva dona va fer mans i mànigues per arribar, tota sola, a final de mes; va remoure tota la casa, va demanar diners o menjar a les altres dones; també va vendre alguna cosa en secret a l'antiquari jueu, que havia ensumat la dissort de les manufactures de pell. En tota la setmana no va dir res al seu marit, no va preguntar-li res, va evitar-ne l'esguard. Però ja no podia més. Va asseure's, amb els braços plegats i plorant, tot esperant el moment en què, un cop tornats els homes per dinar, no trobarien res a la cuina, ni tan sols un rosegó de pa.

En Sioulas va pujar, va entrar a l'estança, va veure la seva dona en un racó i va sentir els ulls dels menuts clavats en els seus.

—Has deixat els nens així?

Ella no va respondre. Continuava allà al racó, immòbil i amb el cap cot.

—I no has agafat res de la botiga?

Aleshores la dona alçà els ulls cap a ell. La seva mirada no expressava ni pena, ni enuig ni retrets. Els seus ulls li pregaven que callés. Ell es va enfadar encara més:

—Per què no dius res? Eh?

Ella va abaixar el cap altra vegada.

—El botiguer ja no em concedeix crèdit —va dir humilment, com si en fos ella la culpable.

—I de pa, no en podies agafar una mica?

—Tampoc em fia el forner.

Es va alçar i va sortir de pressa i amagant les llàgrimes que l'ofegaven. Més per la injustícia d'ell que per la mateixa dissort.

Els fills es van dispersar; ella se'n va anar a casa de la germana per plorar juntes. Ell es quedà sol a la cambra, sol a casa. Allà sol tota la tarda, més que en la seva dissort, en el seu orgull ferit, o en la vergonya davant dels fills, va pensar en la dona, que havia tractat tan injustament.

Un nus li pujava a la gola. Després de vint anys de vida en comú, per primer cop es preocupava per ella.

Ja era vespre quan es va alçar. Ningú dels seus encara no havia tornat a casa. Va despenjar el fusell, va examinar-lo, va sospesar-lo, va agafar-lo i va baixar.

—Què li ha passat? —va preguntar el gitano, mentre allargava la mà per agafar-lo.

En Sioulas no tenia cap ganes de conversar amb ell. Era un gitano, un de debò, un pobre diable que feia d'armer en una mena de cau, al carreró dels fabricants de campanetes, on reparava per quatre cèntims els fusells dels pobres com ell. En comptes de donar-li el fusell, en Sioulas va mirar-lo fixament als ulls:

—És per vendre —va dir, esquerp, mentre l'hi allargava—. Me'n compraré un altre.

Era una bella arma de doble canó, belga, de dotze mil·límetres sense gallets. Ja feia molt temps que el gitano la coneixia. Sense agafar-la i sense ni tan sols mirar-la, va alçar els ulls cap en Sioulas, uns ulls petits i vius de gitano,

que parpellejaven en el seu rostre bru. Va bellugar el cap endavant i endarrere:

—No, Sioulas, germà, no te'l venguis...

—No el vols, doncs?

—Jo te'l compro, i dues o tres vegades, si vols... I en trauré força benefici...

—No aturaràs mai el teu regateig de gitano? Quant me'n dones?

—Ja ho sé —va dir l'altre amb calma; com que estava acostumat a ser tractat com a gitano, no se'n sentia pas ferit—. Ja ho sé, Sioulas, que no en compraràs cap més... Amb tots els maldecaps que tens, l'atur, els fills... Però no te'l venguis, germà, aquest estri de doble canó; no el tornaràs a trobar mai més.

I el gitano no regatejava.

—Ho sé... Han vingut altres adobers, molts, la cosa va malament. A tots els qui tenien un sol fusell, no els l'he comprat... Fa anys que estic en la mateixa situació que vosaltres, formo part dels pobres... Dona'l a algú altre. Jo no m'embruto les mans...

Va abaixar els ulls i va abaixar el cap. Un gitano l'havia tractat de pobre. I com era que no volgués embrutar-se les mans amb el seu fusell de doble canó? Però en això, en Sioulas no hi pensava gens ni mica. El que l'amoïnava un cop més dins la mateixa jornada era la injustícia que havia fet: «Per què no has agafat una mica de pa del forn?». O bé: «Deixaràs de regatejar com un gitano?». Si el gitano no hagués tret el seu tabac perquè tots dos es cargolessin una cigarreta, se n'hauria anat immediatament com un lladre. Sentia vergonya.

—Tens raó —va dir finalment, sense alçar els ulls. Tot seguit, alçant el cap, se'l va mirar—. Ets un home com cal